

Книш Інна Василівна

**ЕКОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ У НАУКОВОМУ ТА
ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ: СУЧАСНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Монографія

Одеса
КУЛІПІЄНКО СВ
2017

УДК 37.013.73:37.033:101.8
К 532

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Сумського національного аграрного університету

Протокол № 11 від 27 лютого 2017 року

Рецензенти:

- Кочубей Н. В.* - завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності, доктор філософських наук, професор.
- Рубанець О. М.* - доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».
- Лебідь Є. О.* - доктор філософських наук, професор кафедри філософії Сумського державного університету.

Книш І.В.

К 532 Екологічне знання у науковому та освітньому дискурсі: сучасні трансформації: монографія / І.В. Книш. – Одеса : КУПРІЄНКО СВ, 2017 – 230с.
ISBN 978-617-7414-10-9

Монографія присвячена осмисленню актуальних філософських проблем сучасного наукового й освітнього дискурсів, у контексті яких екологічне знання набуває всебічного й адекватного прочитання. Представлені різноманітні підходи до дослідження екологічного знання, які розглядаються не тільки як суперечливі, а й як такі, що доповнюють один одного. Демонструється послідовність і плідність освітнього дискурсу при вивченні та порівнянні різних концепцій стосовно ноосферизації людського мислення, що досягається через екологізацію освіти та виховання.

Наукові досягнення Автора монографії були також розглянуті на міжнародному науковому конгресі «Передові наукові дослідження і розробки як невід'ємна частина сучасного життя» /www.sworld.education/ і рекомендовані для видання.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів та для всіх, хто цікавиться актуальними питаннями екології.

УДК 37.013.73:37.033:101.8

DOI: 10.21893/978-617-7414-10-9.0

© Книш І. В., 2017

ISBN 978-617-7414-10-9

*Хочеться висловити подяку своїм рецензентам: **Кочубей Наталії Василівни, Рубанець Олександрі Михайлівні та Лебедю Євгену Олександровичу.** Завдяки Вашій підтримці, мудрим порадам, терпінню я розумово, морально та духовно зростаю.*

З подякою хочеться звернутися до ректора Сумського національного аграрного університету академіка, професора, доктора сільськогосподарських наук – **Ладики Володимира Івановича,** який надав мені улюблену роботу, допоміг мені морально та матеріально з захистом кандидатської дисертації, написанням та виданням цієї монографії, а також посприяв у прискоренні моєї роботи над докторською дисертацією.

Безмежно вдячна колективу юридичного факультету Сумського національного аграрного університету на чолі з професором, доктором юридичних наук **Запарою Світланою Іванівною.**

Висловлюю щирю подяку завідувачу кафедри Державно-правових дисциплін та українознавства **Шестаковій Світлані Олександрівні** за довіру, підтримку та допомогу мені у моїй творчій та професійній діяльності.

І у кінці, last but not least хочеться подякувати моїй улюбленій донечці Анютці і онуку Максимкові, які зараз перебувають у зоні АТО, за віру, підтримку, терпіння та порозуміння. Завдяки їм, мої мрії перетворюються в реальність.

З щирою подякою,

Інна Книш

Суми, 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ	7
1.1. Осмислення духовно-практичного ставлення людини до природи впродовж докласичного періоду розвитку науки.....	7
1.2. Філософсько-методологічні концепції розуміння природи в класичний період розвитку науки.....	27
1.3. Антропологізація екологічних знань некласичного періоду.....	43
1.4. Методологічні зрушення в екологічному знанні за доби постнекласичної науки.....	61
РОЗДІЛ 2. СВІТОГЛЯДНИЙ І МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ НА СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ДИСКУРС	100
2.1. Становлення сучасного освітнього дискурсу.....	101
2.2. Екологічні знання в освіті за доби постнекласичної науки.....	134
2.3. Етичні виміри сучасного екологічного знання.....	160
2.4. Кордологізм української екософії як засновок становлення вітчизняної освіти.....	178
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203

ВСТУП

Становлення постнекласичної науки кінця XX - початку XXI ст. пов'язане, перш за все, з дослідженням складних відкритих нелінійних систем. Однією з причин, що зумовила таку гносеологічну трансформацію, став пошук оптимальної стратегії розвитку системи Людина – Природа, спрямованої на стабілізацію зв'язків між її основними складовими. Власне ця неможливість побудови даної стратегії в межах класичної науки з характерною для неї дихотомією об'єкта і суб'єкта пізнання спричинили агресивне домінування Розуму над Природою. Перехід від класичної наукової парадигми до некласичної, а згодом і до постнекласичної зумовлений також тим, що ньютонівсько-картезіанська наука мала справу із закритими системами, основними рисами яких є механічна простота, лінійність і жорсткий детермінізм із його принциповим запереченням випадковості. Віра Людини в перетворювальну силу чистого Розуму, позбавленого всіх особистісних характеристик (безумовно, прогресивна на певному етапі функціонування соціуму), привела планетарне співтовариство XX - XXI століть на край екологічної прірви.

У даному контексті екологія стає одним із провідних напрямів постнекласичного етапу розвитку науки. Неухильне зростання організаційної складності суспільства і, відповідно, опосередкованого впливу людини на природу спричиняє масштабні незворотні зміни в біосфері, призводить до створення таких умов існування в сучасному світі, які стають усе більш нестабільними, нестійкими, а отже, непередбачуваними.

Причинами цієї кризи є: егоцентричне використання природних ресурсів, демографічна проблема (зростання народжуваності в країнах, що розвиваються, та її зниження в розвинених), надпомірне антропогенне навантаження на біосферу. Але головним рушієм є збільшення технологічної потужності, непропорційної щодо нагромадження духовного потенціалу. Отже, екологічна

проблема, безумовно, є світоглядною, і її розв'язання пов'язано, насамперед, з освітнім аспектом.

Актуальність світоглядного дискурсу зумовлена, у першу чергу, тим, що даний процес має сприяти становленню нового світогляду і нового мислення, яке б сприяло подоланню протиріч між духовним і матеріальним (у даному випадку технологічним) чинниками. Тому виникає необхідність якісно нового осмислення співвідношення Людини та Природи як у ретроспективному, так і в перспективному плані в межах постнекласичної парадигми з використанням інновацій системного підходу, а також методів нелінійної динаміки.

Актуальність даної монографії полягає в тому, що, на нашу думку, осмислення й розуміння причин і можливих шляхів розв'язання екологічних проблем неможливе без усебічного аналізу становлення та розвитку як природознавства, так і світоглядного складника елемента у системі Людина – Природа, у самій потребі модернізації екологічної освіти. Актуальність монографії, таким чином, детермінована необхідністю філософського аналізу сучасного наукового й освітнього дискурсів, у контексті яких екологічне знання набуло б усебічного й адекватного прочитання.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи основні результати дослідження, ми дійшли таких висновків:

1. Еволюція екологічного знання історично відбувалась у межах наукового знання в цілому, тому до нього застосована класифікація В. Стюпіна щодо періодів розвитку наукового знання, сутність якої полягає у виокремленні докласичного, класичного, некласичного і постнекласичного періодів. Вони на кожному етапі розвитку екологічного знання мають свої особливості, перш за все відрізняючись специфікою пізнавальних відношень між суб'єктом і об'єктом, а також методами наукового пізнання.

2. Перехід від класичного до некласичного природознавства був спричинений кризою, яка відбулась у світоглядних установах класичного раціоналізму і завершилася зміною лінійного сприйняття світу нелінійним. У некласичний період постає проблема антропологізації екологічного знання в процесі генези суспільства (у системі «Людина – Природа»), що проявляється у залученні спостерігача до дослідження та позиціюванні його водночас як об'єкта і суб'єкта цього дослідження. Так визначається подвійний статус екологічного знання як гуманітарно-природничого.

3. У постнекласичний період розвитку науки набула актуальності проблема перегляду тактики пізнання, за якої руйнувався б предмет дослідження, як це відбувалось упродовж класичного і некласичного періодів. Для цього потрібно ввести етику відповідальності за дії людини, які б узгоджувались з усім, що живе на Землі. Це сприятиме подоланню екологічної кризи.

4. Однією з умов ноосферизації людського мислення, одним із головних інститутів, що може запропонувати шляхи виходу з кризи, стає екологічна освіта. Сучасна система освіти та виховання потребує впровадження нової моделі, що, своєю чергою, зумовлює звернення науковців у галузі освіти до філософії й екології. Це потрібно для того, щоб екологізувати освіту і

виховання, зробити їх екологістськими (а не екологічними) завдяки двом взаємопов'язаним напрямкам – теоретичному знанню про природу і практичному знанню про межі та наслідки людської діяльності.

5. Аналіз холистичного, тоталогічного та синергетичного підходів до розвитку постнекласичної системи освіти виявив їх взаємодоповнюваність і необхідність їх комплексного впровадження в систему освіти, що сприятиме становленню людини, здатної до коеволюційних перетворень. На нашу думку, це стане можливим завдяки ноосферизації людського мислення, становленню екологічного мислення на засадах глобального еволюціонізму, що ґрунтується на концепціях історизму, коеволюції, екософії й екодіяльності.

6. Упровадження етичних засад у різних галузях наукового знання в постнекласичний період його розвитку сприятиме поглибленню взаємозв'язку глобалізації й етизації знання як двох взаємопов'язаних процесів.

7. Екологічна освіта й екологічне виховання мають ґрунтуватися на таких методологічних засадах, як інактивоване та ситуаційне пізнання й інтеграція знань, світоглядний плюралізм, гуманістична і моральна спрямованість.

8. Для української нації характерні специфічні риси екологічної свідомості, перш за все – кордологізм, який протиставляється західному [світоглядному принципу] раціоналізму. Тому, на нашу думку, метою постнекласичного періоду розвитку екологічної науки має бути синтез кордологізму з раціоналізмом. Це поєднає раціонально-наукове ставлення до природи з емоційним, сердечним, екзистенційним, що зумовлюється українською традицією ставлення до розвитку екологічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абліцов В. Юрій Шевельов – Дон Кіхот? Гамлет? / В. Абліцов // Вісті з України. – 1993. – 12–18 серпня.
2. Азроянц Э. А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / Э. А. Азроянц. – М.: Изд. дом «Новый век», 2002. – 416 с.
3. Александрова Н. П. Роль усовершенствованных программ по биологии в подготовке учителя к руководству экологическим образованием школьников: сб. науч. трудов / Н. П. Александрова, П. П. Мочалова. – Волгоград: Изд-во ВОПИ им. А. С. Серафимовича, 1983. – 128 с.
4. Амосов М. Світ на порозі ХХІ століття/ М. Амосов // Вісник НАН України. – 1999. – № 10. – С. 3–14.
5. Андреев Д. Л. Роза мира / Д. Л. Андреев // Соч.: в 3 т. – М.: Урания, 1997. – Т. 2. – 608 с.
http://sanshesp.narod.ru/sait/all/13/people/01/050112_011205/039.html
6. Андреева Т. Т. Становлення етичних аспектів відношення «людина-природа»: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.07 / Т. Т. Андреева; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – 16 с.
7. Андрущенко В. Про концептуальні засади філософії освіти України / В. П. Андрущенко, В. Лутай // Практична філософія. – 2004. – № 2. – С. 35–43.
8. Андрущенко В. Українство і національна ідея державотворення / В. Андрущенко, М. Михальченко, О. Штика // Віче. – 1992. – № 8. – С. 97–111.
9. Андрущенко В. П. Реальність освіти: проблема деміфологізації / В. П. Андрущенко // Практична філософія. – 2001. – № 1. – С. 185–197.
10. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 5–13.
11. Аристотель. О возникновении животных/ Аристотель. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1940. – 251 с.

12. Атфилд Р. Этика экологической ответственности / Р. Атфилд // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М.: Прогресс, 1990. – 495 с.
13. Ахутин А. В. Понятие «природа» в античности и в Новое время («фюсис» и «натура») / А. В. Ахутин. – М.: Наука, 1988. – 208 с.
14. Базалук О. О. Криза системи «людина-природа» в умовах техногенної цивілізації та шляхи її подолання (соціально-філософський аспект): автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / О. О. Базалук; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2001. – 18 с.
15. Баксанский О. Е. Козволюционные репрезентации в современной науке // Методология биологии: новые идеи (синергетика, семиотика, козволюция) / О. Е. Баксанский. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 44–64.
16. Баландин Р. К. Путь исканий (полемические заметки) / Р. К. Баландин // Природа. – 1988. – № 2. – С. 94–98.
17. Бауер М. Й. Екологічні знання у контексті формування світоглядних цінностей суспільства: автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.09 / М. Й. Бауер ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 1998. – 16 с.
18. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 423 с.
19. Бекон Ф. Книга вторая афоризмов об истолковании природы или о царстве человека /Ф. Бекон // Соч.: в 2 т. – М.: Мысль, 1972. – Т. 2. – С. 83–223.
20. Бекон Ф. О достоинстве и приумножении наук /Ф. Бекон // Соч.: в 2 т. – М.: Мысль, 1971. – Т. 1. – С. 87–546.
21. Бекон Ф. Соч.: в 2 т. /Ф. Бекон. – М.: Мысль, 1977 – 1978. – Т. 2. – 575 с.
22. Бердяев Н. А. Философия неравенства /Н. А. Бердяев. – М.: ИМА-пресс, 1990. – 288 с.
23. Бердяев М. Національність і людство / М. Бердяев // Сучасність. – 1993. – № 1. – С. 154–157.
24. Бернардо Д. Д. Биоэтика: философское обоснование / Д. Д. Бернардо // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 133–139.

25. Берталанфи Л. фон. История и статус общей теории систем / Л. фон Берталанфи // Системные исследования. Ежегодник 1973. – М.: Наука, 1973. – С. 20–37.

26. Биомедицинская этика / под ред. В. И. Покровского. – М.: Медицина, 1997. – 224 с.

27. Біленький С. Г. Роль М. О. Максимовича у формуванні українських академічних традицій та українознавчих дисциплін у Київському університеті (1834–1845 роки): автореф. дис...канд. іст. наук: 09.00.12/ С. Г. Біленький; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 21 с.

28. Білявський Г. П. Основи загальної екології / Г. П. Білявський, М. М. Падун, Р. С. Фурдуй. – К.: Либідь, 1995. – 368 с.

29. Бойко А. Н. Теория и методика формирования воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / А. Н. Бойко. – К., 1991. – 150 с.

30. Бойчук Ю. Д. Екологічна освіта: становлення, моделі і концепції в контексті стійкого розвитку / Ю. Д. Бойчук // Ідеї, реалії та перспективи освітніх інновацій: філософія, психологія, методика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 20–21 квітня 2006 р., м. Суми: у 2 ч. / Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – Ч.1. – С. 8–10.

31. Большая медицинская энциклопедия: [в 30 т.] / гл. ред. Б. В. Петровский. – Изд. 3-е. – М.: Сов.энциклопедия, 1986. – Т. 28. – 544 с.

32. Большая медицинская энциклопедия: [в 30 т.] / гл. ред. Б. В. Петровский. – Изд. 3-е. – М.: Сов.энциклопедия, 1977. – Т. 7. – 548 с.

33. Борейко В. Е. Популярный словарь по экологической этике и гуманитарной экологии / В. Е. Борейко. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2003. – 96 с. – (Серия: Природоохранная пропаганда. – Вып. 22).

34. Борейко В. Е. Прорыв в экологическую этику / В. Е. Борейко. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 2003. – 228 с. – (Серия: Охрана дикой природы. Вып. 36).

35. Борщук Є. М. Основи стійкого розвитку еколого-економічних систем / Є. М. Борщук. – Львів: Растр-1, 2007. – 436 с.
36. Буданов В. Синергетичні стратегії освіти / В. Г. Буданов // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 46–52.
37. Буданов В. Г. Синергетические механизмы роста научного знания и культуры / В. Г. Буданов // Философия науки. – М., 1996. – Вып. 2: Гносеологические и методологические проблемы. – С. 145–151.
38. Булатов М. О. Про методи філософування / М. О. Булатов // Філософська думка. – 2004. – № 2. – С. 15–29.
39. Бучинський Д. Християнсько-філософська думка Т. Г. Шевченка / Дмитро Бучинський. – Лондон, Мадрид, 1962. – 256 с.
40. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.
41. Вернадский В. И. Избранные труды по истории науки / В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1981. – 359 с.
42. Вернадский В. И. Начало и вечность жизни/ В. И. Вернадский. – М.: Сов. Россия, 1989. – 704 с.
43. Вернадский В. И. Размышления натуралиста: в 2 кн. Кн. 2: Научная мысль как планетарное явление / В. И. Вернадский; посл. И. В. Кузнецова и Б. М. Кедрова. – М.: Наука, 1977. – 191 с.
44. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста/ В. И. Вернадский. – М.: Наука, 1988. – 520 с.
45. Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані / Пантелеймон Куліш. – Нью-Йорк, Торонто: Українська Вільна Академія Наук у США, 1984. – 326 с.
46. Власов В. В. Этические проблемы советской медицины на страницах зарубежной медицинской печати / В. В. Власов // Биоэтика: Принципы, правила, проблемы. – М.: Наука, 1988. – С. 111–119.

47. Вовк С. М. Філософські основи природознавства: навч. посіб. Ч. 1: Логіко-гносеологічні основи природознавства / С. М. Вовк. – Чернівці: Рута, 2001. – 112 с.
48. Водопьянов П. А. Устойчивость и динамика биосферы / П. А. Водопьянов. – Мн., 1981. – С. 193–194.
49. Вронский В. А. Прикладная экология: учеб. пособ. / В. А. Вронский. – Ростов н/Д.: Изд-во «Феникс», 1996. – 512 с.
50. Гайденко П. П. Научная рациональность и философский разум / П. П. Гайденко. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 528 с.
51. Гайденко П. П. Проблемы рациональности на исходе XX века / П. П. Гайденко // Вопросы философии. – 1991. – № 6. – С. 3–15.
52. Гайденко П. П. Эволюция понятия науки: Становление и развитие первых научных программ / П. П. Гайденко. – М.: Наука, 1980. – 568 с.
53. Галилей Г. Антология мировой философии: в 4 т. / Г. Галилей – М.: Мысль, 1970. – Т. 2. – С. 223–226.
54. Гардашук Т. В. Сучасний екологізм: теоретичні засади та практичні імплікації / Т. В. Гардашук // Практична філософія. – 2001. – № 1. – С. 146–157.
55. Гвардини Р. Конец Нового времени / Р. Гвардини // Вопросы философии. – 1990. – № 4. – С. 127–163.
56. Геллнер Э. Нации и национализм / Э. Геллнер // Вопросы философии. – 1989. – № 7. – С. 119–131.
57. Генезис научной картины мира (социокультурные предпосылки): науч. – аналит. обзор / авт. – сост. Л. Н. Косарева. – М.: ИНИОН АН СССР, 1985. – 80 с.
58. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества / И. Г. Гердер. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
59. Гиппократ. Сочинения / Гиппократ; пер. с греч. проф. В. И. Руднева. – М. – Л.: Медгиз, 1941. – 364 с.

60. Гирусов Э. В. Мир в поисках концепции устойчивого развития / Э. В. Гирусов, Г. В. Платонов // Вестник МУ. Сер. 7. Философия. – 1996. – № 1. – С. 3–14.
61. Глобальна біоетика: сучасні виміри, проблеми, рішення : матеріали III Міжнар. симпозиуму з біоетики. – К.: Сфера, 2004. – 199 с.
62. Глобальная экологическая проблема / отв. ред. засл. деятель науки РСФСР, д. ю. н. Г. И. Морозов и д. э. н. Р. А. Новиков. – М.: Мысль, 1988. – 205 с.
63. Гнатюк Я. С. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій: монографія. / Я. С. Гнатюк. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. – 184 с.
64. Гольбах П. Избр. произв.: в 2 т. / П. Гольбах. – М.: Соцэкгиз, 1963. – Т. 1. – 600 с.
65. Гольбах П. А. Избр. произв.: в 2 т. / П. Гольбах. – М.: Соцэкгиз, 1963. – Т. 2. – 350 с.
66. Гор А. Земля у рівновазі. Екологія і людський дух / А. Гор. – К.: Інтелсфера, 2001. – 404 с.
67. Горбунова Л. Можлива відповідь освіти на виклик After-постмодерну / Л. Горбунова // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 13–19.
68. Горлинский В. В. Духовные приоритеты устойчивого человеческого развития и безопасности общества / В. В. Горлинский // Практична філософія. – 2006. – № 2. – С. 19–34.
69. Горський В. Україна в історико-філософському вимірі / В. Горський // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 2. – С. 10–31.
70. Гофрон А. Філософські засади сучасних європейських освітніх концепцій : автореф. дис... докт. філос. наук: 09.00.10 / А. Гофрон; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2005. – 32 с.
71. Грушевский М. Історія України-Руси : в 11 т. Т. 6: Життя економічне, культурне, національне XIV – XVII віків / М. Грушевский. – К.: Наук. думка, 1995. – 680 с.

72. Гуревич А. Я. Социальная история и историческая наука / А. Я. Гуревич // Вопросы философии. – 1990. – № 4. – С. 23–35.

73. Гусейнов А. А. Природа как ценность культуры / А. А. Гусейнов // Экология, культура, образование: материалы конф. – М.: Наука, 1989. – 242 с.

74. Гутнер Г. Б. Ноосфера / Г. Б. Гутнер // Новая философская энциклопедия : в 4 т. – М.: Мысль, 2000. – Т. 3. – С. 107–108.

75. Дажо Р. Основы экологии / Р. Дажо. – М.: Прогресс, 1975. – 415 с.

76. Данилов-Данильян В. И. Возможна ли «коэволюция природы и общества»? / В. И. Данилов-Данильян // Вопросы философии. – 1998. – № 8. – С. 15–25.

77. Дарвин Ч. Происхождение видов путём естественного отбора или сохранение благоприятствуемых пород в борьбе за жизнь / Ч. Дарвин // Соч.: в 3 т. – М. – Л., 1939. – Т.3. – С. 253–678.

78. Де Терра Г. Александр Гумбольдт и его время / Г. Де Терра. – М.: Наука, 1961. – 329 с.

79. Декарт Р. Избранные произведения. / Р. Декарт. – М.-Л.: Госполитиздат, 1950. – 712 с.

80. Делокаров К. Х. Философско-методологические основания «Математических начал натуральной философии» И. Ньютона / К. Х. Делокаров // Ньютон и философские проблемы физики XX века. – М.: Наука, 1991. – С. 170–184.

81. Делор Ж. Образование: необходимая утопия / Ж. Делор // Педагогика. – 1998. – № 5. – С. 3–16.

82. Дем'яненко Н. Педагогічна парадигма вищої школи України: генеза і еволюція / Н. Дем'яненко // Філософія освіти. – 2006. – № 2 (4). – С. 198–207.

83. Дементьева Т. П. Деякі аспекти екологічної освіти і виховання учнів у контексті сталого розвитку/ Т. П. Дементьева // Ідеї, реалії та перспективи освітніх інновацій: філософія, психологія, методика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 20–21 квітня 2006 р., м. Суми / Сумський обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти: у 2 ч. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – Ч.1. – С. 89–91.

84. Демиденко Э. С. Конец биосферы и биосферной жизни на Земле? / Э. С. Демиденко // Вестник МУ. Сер. 7. Философия. – 2002. – № 6. – С. 29–43.

85. Дёмин В. Н. Тайны биосферы и ноосферы / В. Н. Дёмин. – М.: Изд-во «Вече», 2001. – 457 с.

86. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов н /Д.: Изд-во «Феникс», 1996. – 480 с.

87. Добронравова І. Філософія освіти за доби постнекласичної науки / І. Добронравова // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С.116–125.

88. Докучаев В. В. Избр. соч. / В. В. Докучаев. – М.: Наука, 1954. – 540 с.

89. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Д. Вос; пер. М. Олійник. – Львів: Вид-во «Літопис», 2005. – 542 с.

90. Дювинью П. Биосфера и место в ней человека / П. Дювинью, М. Танг // Экологические системы и биосфера. – М.: Прогресс, 1973. – 300 с.

91. Етичний кодекс українського лікаря: проект. – К.: Сфера, 2002. – 24 с.

92. Євтух М. Гносеологічний фокус трансформаційних змін філософії освіти / М. Євтух, І. Волощук // Філософія освіти. – 2006. – № 2 (4). – С. 7–14.

93. Єрмоленко А. М. Екологічна етика: проблеми обґрунтування / А. М. Єрмоленко // Практична філософія. – 2003. – № 3. – С. 133–148.

94. Запольский А. К. Основы экологии: підручник / А. К. Запольский, А. І. Салюк; за ред. К. М. Ситника. – К.: Вища школа, 2001. – 358 с.

95. Запорожан В. М. Від біоетики до нооетики / В. М. Запорожан // Вісник НАН України. – 2004. – № 12. – С. 22–29.

96. Иванюшкин А. Я. История медицинской этики и медико-биологических экспериментов на человеке и животных / А. Я. Иванюшкин // Биоэтика: Принципы, правила, проблемы. – М.: Наука, 1988. – С. 73–92.

97. Ильин И. А. Путь к очевидности / И. А. Ильин. – М.: Республика, 1993. – 431 с.

98. Йонас Г. Изменившийся характер человеческой деятельности / Г. Йонас // Человек. – 1999. – № 2. – С. 5–18.

99. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.

100. Ионин Л. Философия национальности / Л. Ионин // Перестройка и национальные проблемы. Приложение к журналу «Новое время». – 1989. – 102 с.

101. Историческое развитие и экологическое образование. – М.: Прогресс, 1995. – 420 с.

102. История биологии. С древнейших времён до начала XX века. – М.: Наука, 1972. – 536 с.

103. Казначеев В. П. Учение о биосфере (Этюды о научном творчестве В. И. Вернадского) / В. П. Казначеев. – М.: Знание, 1985. – 80 с.

104. Камшилов М. М. Номогенез – эволюция, управляемая человеком / М. М. Камшилов. – М.: Наука, 1977. – 230 с.

105. Капра Ф. Смена парадигм и сдвиг в шкале ценностей / Ф. Капра // Один мир для всех. – М.: Прогресс, 1990. – С. 32-35.

106. Карпенко В. Е. Проблема формирования закономерностей ноосферогенеза на современном этапе информационного общества / В. Е. Карпенко // Наука и образование: современные трансформации: монография / Ин-т философии им. Г. С. Сковороды НАН Украины. – К.: Изд-во ПАРАПАН, 2008 – С. 211–227.

107. Карпенко В. Є. Глобалізація та майбутнє людства / В. Є. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 301–302. Філософія. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 99–103.

108. Карпинская Р. С. Зачем методолог биологу? / Р. С. Карпинская // Методология биологии: новые идеи (синергетика, семиотика, коэволюция). – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 264 с.

109. Карпинская Р. С. Философия природы: коэволюционная стратегия / Р. С. Карпинская, И. К. Лисеев, А. П. Огурцов. – М.: Интерпракс, 1995. – 320 с.

110. Картамышева Н. В. Социально-философские вопросы экологического образования / Н. В. Картамышева // Экология, культура, образование: материалы конф. – М., 1989. – С. 196–204.
111. Кессиди Ф. Х. От мифа к логосу (становление греческой философии) / Ф. Х. Кессиди. – М.: Мысль, 1972. – 312 с.
112. Кизима В. В. Сизигия метаморфоза / В. В. Кизима // Totallogy – XXI. – Вип. 6: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2001. – С. 20–149.
113. Кизима В. В. Сизигия метаморфоза / В. В. Кизима // Totallogy – XXI. – Вип. 7: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2002. – С. 8–186.
114. Кизима В. В. Сизигия метаморфоза / В. В. Кизима // Totallogy – XXI. – Вип. 4: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2000. – С. 8–76.
115. Кизима В. В. Человекомерная тотальность. Постнеклассический манифест / В. В. Кизима // Totallogy: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 1995. – Вип 1. – С. 311–340.
116. Киселёв Н. Н. Мироззрение и экология / Н. Н. Киселёв. – К.: Наук. думка, 1990. – 216 с.
117. Киселёв Н. Н. Объект экологии и его эволюция (философско-методологический аспект) / Н. Н. Киселёв. – К.: Наук. думка, 1979. – 135 с.
118. Кисельов М. Філософія екології та гуманітарна освіта / М. М. Кисельов // Наукові і освітянські методології та практики. – К.: ЦГО НАН України, 2003. – С. 49–57.
119. Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості / М. М. Кисельов та ін. – К.: Парапан, 2003. – 312 с.
120. Кисельов М. М. Національне буття серед екологічних реалій / М. М. Кисельов, Ф. М. Канак. – К.: Тандем, 2000. – 320 с.
121. Кисельов М. М. Філософські та світоглядні аспекти біологічної етики / М. М. Кисельов // Вісник НАН України. – 2001. – № 11. – С. 16–25.
122. Кислюк К. В. Історіософія в українській культурі: від концепту до концепції: монографія / К. В. Кислюк. – Х.: ХДАК, 2008. – 288 с.

123. Кізіма В. Ідея та принципи постнекласичної освіти / В. В. Кізіма // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 20–30.
124. Кізіма В. В. Тотальність і сизигійна «душа» культурних трансформацій / В. В. Кізіма // Філософська думка. – 1998. – № 1. – С. 31–60.
125. Кіпень В. П. Пріоритети і цінності освітньої системи в умовах постмодерну / В. П. Кіпень // Totallogy – XXI. – Вип. 5: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2001. – С. 223–236.
126. Клепко С. Ф. Українська царина філософії освіти / С. Ф. Клепко // Практична філософія. – 2001. – № 1. – С. 197–211.
127. Князева Е. Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – СПб.: Алетейя, 2002. – 414 с.
128. Ковальчук Н. Д. Архетипи української культури / Н. Д. Ковальчук // Totallogy – XXI. – Вип. 7: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2002. – С. 326–335.
129. Коммонер Б. Замыкающийся круг. Природа, человек, технология / Б. Коммонер. – Л.: Гидрометиздат, 1974. – 275 с.
130. Конох М. Філософія освіти як предмет соціально-філософського аналізу / М. Конох // Філософська думка. – 2001. – № 4. – С. 127–146.
131. Корнієнко О. М. Формування національної визначеності / О. М. Корнієнко // Формування духовного світу студента. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – С. 122–168.
132. Король О. В. Формування екологічної культури учнів V – VI класів у процесі вивчення інтегративного курсу «Навколишній світ» : автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.01 / Сумський державний педагогічний ін-т ім. А. С. Макаренка / О. В. Король. – Суми, 1999. – 19 с.
133. Косарева Л. М. Социокультурный генезис науки Нового времени / Л. М. Косарева. – М.: Наука, 1989. – 160 с.
134. Костомаров М. Две русские народности / М. Костомаров. – Київ-Ляйпціг, [б. р.]. – 100 с.

135. Кочергин А. Н. Экологическое образование и воспитание в контексте современных глобальных техногенных процессов / А. Н. Кочергин // *Философия образования*. – М.: Фонд «Новое тысячелетие», 1996. – 450 с.

136. Кочубей Н. Освіта: постнекласична трансформація / Н. В. Кочубей // *Вища освіта України*. – 2003. – № 3. – С. 70–75.

137. Кочубей Н. В. Проблемы математического моделирования в сфере природопользования. Философско–методологический аспект : автореф. дисс... канд. филос. наук / Н. В. Кочубей. – М., 1986. – 19 с.

138. Кочубей Н. В. Синергетика: новая научная парадигма между софией и эпистемой / Н. В. Кочубей // *Психосинергетика – на границе философии, естествознания, медицины и гуманитарных наук. Проблемы и перспективы: материалы науч.-практ. конф.* – Одесса, 1996. – С. 54–66.

139. Кочубей Н. В. Становлення постнекласичної раціональності як зміна наукових пріоритетів / Н. В. Кочубей // *Філософські науки: зб. наук. праць*. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – С. 50–56.

140. Кремень В. Г. К обществу знаний – через совершенствование системы образования / В. Г. Кремень // *Социально-экономические проблемы информационного общества*. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2005. – С. 34–48.

141. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / В. Г. Кремень // *Освіта України*. – 2002. – № 102/103. – 28 грудня. – С. 6–7.

142. Кремень В. Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с.

143. Крисаченко В. Реформа національної освіти України та викладання життєзнавства в контексті сучасного світового досвіду / В. С. Крисаченко // *Формування екологічної культури учнів та студентів: зб. наук. праць*. – К.: Інститут філософії НАН України, 1997. – С. 149–163.

144. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. посіб. / В. С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.

145. Крымский С. Б. Философия как путь человечности и надежды / С. Б. Крымский. – К.: Курск, 2000. – 308 с.

146. Крюкова О. В. Формування екологічно доцільної поведінки молодших школярів: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.07 / О. В. Крюкова; Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України. – К., 2005. – 20 с.

147. Кулиниченко В. Л. Современная медицина: трансформация парадигм теории и практики: (философско-методологический анализ) / В. Л. Кулиниченко. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 240 с.

148. Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук / О. Кульчицький. – Мюнхен, Львів: УВУ, 1995. – 164 с.

149. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. – 605 с.

150. Кундієв Ю. І. Біоетика – новий ступінь інтеграції природничих і гуманітарних наук / Ю. І. Кундієв та ін. // Вісник НАН України. – 2002. – № 11. – С. 11–17.

151. Кундієв Ю. І. Біоетика: витоки, стан, перспективи / Ю. І. Кундієв, М. М. Кисельов // Вісник НАН України. – 1999. – № 8. – С. 6–12.

152. Курняк Л. Екологічна культура: поняття і реальність / Л. Курняк // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 32–37.

153. Кутырев В. А. Утопическое и реальное в учении о ноосфере / В. А. Кутырев // Природа. – 1990. – № 11. – С. 3–10.

154. Кучма Л. Д. Освіченість, інтелект, творчий потенціал особистості – наріжний камінь прогресу цивілізації [Текст]: Виступ Президента України на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти 8 жовтня 2001 р / Л. Д. Кучма // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 184 (10 жовтня). – С. 3 - 4

155. Кушерець В. Система освіти в ноосферному вимірі / В. Кушерець // Вища освіта України. – 2003. – № 3. – С. 36–40.

156. Кюнг Г. Когнитивные науки на историческом фоне. Заметки философа / Г. Кюнг // Вопросы философии. – 1992. – № 1. – С. 42–54.

157. Лазебна О. М. Формування активної екологічної позиції підлітків: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / О. М. Лазебна; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2004. – 20 с.
158. Ламарк Ж.- Б. Избр. произв. / Ж.- Б. Ламарк. – М.: Наука, 1955. – Т.1. – 520 с.
159. Ламарк Ж.-Б. Философия зоологии / Ж.- Б. Ламарк // Избр. произв. – М.: Наука, 1955. – Т. 2. – С. 61–70.
160. Ласло Э. Новое понимание эволюции. Вступление в глобальную эру / Э. Ласло // Один мир для всех. – М.: Прогресс, 1990. – 216 с.
161. Лебідь С. Г. Формування екологічної культури в учнів 7–11 класів у процесі вивчення курсу екології : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / С. Г. Лебідь ; Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2001. – 19 с.
162. Леви-Стросс К. Мифологии : в 4 т. / К. Леви-Стросс. – М. – СПб.: Университетская книга, 1999. – Т. 1: Сырое и приготовленное. – 406 с.
163. Леопольд О. Календарь песчаного графства / О. Леопольд. – М.: Мир, 1983. – 248 с.
164. Лозовский В. Н. Концепции современного естествознания: учеб. пособ. / В. Н. Лозовский, С. В. Лозовский. – СПб.: Изд-во «Лань», 2004. – 224 с.
165. Лутай В. Рух на випередження (Реформування вищої освіти на основі становлення філософсько-методологічної парадигми постнекласичної науки) / В. Лутай // Вища освіта України. – 2001. – № 2. – С. 33–43.
166. Маковецький А. М. Глобальні проблеми сучасності: навч. посіб. / А. М. Маковецький. – Чернівці: Рута, 2001. – 83 с.
167. Макфедьен Э. Экология животных (цели и методы) / Э. Макфедьен. – М.: Мир, 1965. – 375 с.
168. Мамардашвили М. К. Классический и неклассический идеалы рациональности / М. К. Мамардашвили. – Тбилиси: «Мцениереба», 1984. – 300 с.

169. Мамедов Н. М. Культура, екологія, образование / Н. М. Мамедов. – М.: Прогресс, 1996. – 320 с.
170. Мамедов Н. М. Основы социальной экологии: учеб. пособ. / Н. М. Мамедов. – М.: СТУПЕНИ, 2003. – 256 с.
171. Мамешина О. С. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості старшокласників у системі позашкільної освіти: автореф. дис...канд. псих. наук: 19.00.07 / О. С. Мамешина; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2004. – 25 с.
172. Марковић Данило Ж. Значај еколошког образовања за осавременовање образовног процеса у савременој школи. Настава и васпитање / Данило Ж. Марковић. – Белград, 2000. – С.49–59.
173. Маркович Данило Ж. Социальная экология и экономическое образование / Данило Ж. Маркович // Учёные записки. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – С. 12–18.
174. Маркович Данило Ж. Экологическое образование как составляющая часть общей культуры и профессионального образования / Данило Ж. Маркович // Экологическая культура и образование: опыт России и Югославии. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – С. 340–359.
175. Марушевський Г. Б. Базові принципи екологічної етики: методологічний аналіз: автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.09 / Г. Б. Марушевський ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2001. – 20 с.
176. Матвійчук А. В. Екологічне знання та його вплив на формування стилю мислення в сучасній науці: автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.09/ А. В. Матвійчук; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2001. – 20 с.
177. Материалы второго Международного симпозиума по биоэтике, посвященного памяти В. Р. Поттера (4 – 6 марта 2002). – К.: Украинская ассоциация по биоэтике, 2002. – 243 с.

178. Материалы первого Украинско-британского симпозиума по биоэтике. – К.: КМАПО им. П. Л. Шупика, Киевский исследовательский центр «Реал», 2001. – 50 с.

179. Мацько Н. Роль шкільних підручників у формуванні творчої особистості учнів / Н. Мацько, Н. Варишнюк // Наукові і освітянські методології та практики. – К.: ЯГО НАН України, 2003. – С. 555–564.

180. Мельник Л. Г. Основы стійкого розвитку: навч. посіб. / Л. Г. Мельник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 654 с.

181. Мельников А. «Золотой миллиард» требует жертв / А. Мельников // Литературная газета. – 2006. – № 11/12 (6063), 22 – 28 марта. – С. 2.

182. Миркин Б. М. Мировоззренческая направленность экологического воспитания / Б. М. Миркин // Тезисы докладов республиканской научно-практической конференции «Экологическое образование и воспитание в республике Башкортостан». – Уфа: Изд-во «Экология», 2001. – 197 с.

183. Миркин Б. М. Словарь понятий и терминов современной фитоценологии / Б. М. Миркин, Г. С. Розенберг, Л. Г. Наумова. – М.: Наука, 1989. – 223 с.

184. Михалечко О. Ю. Філософський аналіз проблеми співвідношення організму та середовища: автореф. дис...канд. філос. наук: 09.00.02 / О. Ю. Михалечко; Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 19 с.

185. Моисеев Н. Н. Ещё раз о проблеме коэволюции / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1998. – № 8. – С. 26–32.

186. Моисеев Н. Н. Коэволюция природы и общества / Н. Н. Моисеев // Экология и жизнь. – 1997. – С. 3–37.

187. Моисеев Н. Н. Российский выбор – путь в ноосферу? / Н. Н. Моисеев // Экос. – 1991. – Зима. – С. 16–45.

188. Моисеев Н. Н. Универсальный эволюционизм / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1991. – № 3. – С. 3–28.

189. Моисеев Н. Н. Человек во Вселенной и на Земле / Н. Н. Моисеев // Вопросы философии. – 1990. – № 6. – С. 32–45.

190. Моисеев Н. Н. Экология человечества глазами математика / Н. Н. Моисеев. – М.: Молодая гвардия, 1988. – 254 с.
191. Мусієнко М. М. Екологія. Охорона природи: словник–довідник / М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков, О. В. Брайон. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 550 с.
192. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26, 24 квітня – 1 травня. – С. 2–4.
193. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – К.: ФОРУМ, 2003. – С. 232–249.
194. Національне виховання: яким йому бути? // Освіта. – 1996 – № 41 (219), 7 серпня. – С. 1–7.
195. Некос В. Е. Неоэкология – концептуальные основы / В. Е. Некос // Экология и ноосферология. – 1999. – № 4. – С. 171–176.
196. Ніколаєнко С. У забезпеченні якісної освіти основним є питання кадрів / С. Ніколаєнко // Освіта України. – 2006. – № 4, 17 січня. – С. 2.
197. Образование: сокрытое сокровище. – Париж: ЮНЕСКО, 1997. – 300 с.
198. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 448 с.
199. Одум Ю. Основы экологии: в 2 т. / Ю. Одум. – М.: Мир, 1986. – Т. 1. – 328 с.
200. Оленьев В. В. Глобалистика на пороге ХХІ века / В. В. Оленьев, А. П. Федотов // Вопросы философии. – 2003. – № 4. – С. 18–31.
201. Онопрієнко В. І. Постнекласична наука і нова парадигма освіти / В. І. Онопрієнко // Totallogy – ХХІ. – Вип. 5: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2001. – С. 202–212.
202. Острянин Д. Х. Розвиток матеріалістичної філософії на Україні / Д. Х. Острянин. – К.: Дніпро, 1971. – 174 с.
203. Павленко Ю. Процеси глобалізації і становлення ноосфери / Ю. Павленко // Вісник НАН України. – 2003. – № 12. – С. 7–19.

204. Павлова А. Т. Биоэтика / А. Т. Павлова // Всемирная энциклопедия: Философия / под ред. А. А. Грицанова. – Мн.: Харвест, 2001. – С. 113.
205. Панов В. И. О предмете психологии экологического сознания / В. И. Панов // Прикладная психология. – 2000. – № 6. – С. 1–15.
206. Пащенко В. М. Екоеволюція від сталого розвитку / В. М. Пащенко // Супутник Київського географ. щорічника. – Вип. 5. – К.: КВ УГТ, 2005. – 112 с.
207. Педагогические мастерские. Франция – Россия / под ред. Э. С. Соколовой. – М.: Новая школа, 1997. – 130 с.
208. Петров Н. Н. Вопросы хирургической деонтологии / Н. Н. Петров. – 5-е изд., перераб. – Л.: Медгиз, 1956. – 64 с.
209. Петрушенко В. Л. Філософія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Л. Петрушенко. – Львів: Магнолія-2006, 2009. – 148 с.
210. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1980. – 302 с.
211. Пищулин Н. П. Образование как философская проблема / Н. П. Пищулин // Философия науки. – 2005. – № 1. – С. 7–27.
212. Поздняков В. М. Наука і освіта в ноосферній концепції В. І. Вернадського: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.02 / В. М. Поздняков; Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 19 с.
213. Предборська І. Постнекласичні ін(тер)венції в освітньому дискурсі / І. Предборська // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 37–40.
214. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Прогресс, 1986. – 432 с.
215. Присухін С. І. Філософія: навч. посіб.: у 2 ч. / С. І. Присухін. – К.: КНЕУ, 2006. – Ч. 1: Історія світової та української філософії у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях. – 208 с.
216. Пустовіт Г. П. Теоретико-методологічні основи екологічної освіти та виховання учнів 1 – 9 класів у позашкільних освітніх установах: автореф. дис... докт. пед. наук: 13.00.07 / Г. П. Пустовіт; Тернопільський національний ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 51 с.

217. Рабинович В. Я. Учёный человек в средневековой культуре / В. Я. Рабинович // Наука и культура. – М.: Наука, 1984. – 304 с.
218. Реймерс Н. Ф. Природопользование: словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М.: Мысль, 1990. – 637 с.
219. Рогожа М. М. Природа як проблема культури / М. М. Рогожа // Філософія природи: монографія / А. В. Толстоухов, Ю. О. Мешков, С. М. Ягодзінський та ін. – К.: Вид-во ПАРАПАН, 2006. – С. 116–123.
220. Родин С. Н. Идея коэволюции / С. Н. Родин. – Новосибирск: Наука, 1991. – 271 с.
221. Розвиток ідей біоетики у європейському контексті: матеріали IV Міжнародного симпозиуму з біоетики. – К.: Сфера, 2006. – 160 с.
222. Розенберг Г. С. Анализ определений понятия «экология» / Г. С. Розенберг // Экология. – 1999. – № 2. – С. 89–98.
223. Романенко М. І. Філософія освіти. Постнекласична філософсько-освітня парадигма: історичний генезис, теорія, напрями концептуалізації: монографія / М. І. Романенко. – Дніпропетровськ: Вид-во «Промінь», 2001. – 180 с.
224. Рулье К. Ф. Избранные биологические произведения / К. Ф. Рулье. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 688 с.
225. Самсонов А. Л. На пути к ноосфере / А. Л. Самсонов // Вопросы философии. – 2000. – № 7. – С. 53–61.
226. Святский Д. Мирведение и краеведение / Д. Святский // Природа и люди. – 1927. – Вып. 1. – С. 2–5.
227. Северцов Н. А. Периодические явления в жизни зверей, птиц и гад Воронежской губернии / Н. А. Северцов. – М.: Изд – во АН СССР. — 1950. – 308 с.
228. Сидоренко Л. І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: навч. посіб. / Л. І. Сидоренко. – К.: Вид-во ПАРАПАН, 2002. – 152 с.
229. Синергетика: перспективы, проблемы, трудности (материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 2006. – № 9. – С. 3–33.

230. Синкх К. Образование для мирового сообщества / К. Синкх // Образование: сокрытое сокровище. – Париж: ЮНЕСКО, 1997. – 350 с.
231. Синякевич І. М. Інструменти екополітики, теорія і практика / І. М. Синякевич. – Львів: ЗУКЦ, 2003. – 188 с.
232. Ситник К. Нове століття сформує новий екологічний світогляд? / К. Ситник, В. Багнюк // Вісник НАН України. – 2001. – № 7. – С. 27–36.
233. Ситник К. М. Інвайронментальна криза: оцінки, розвиток, можливі наслідки / К. М. Ситник // Український ботанічний журн. – 1994. – № 6. – С. 5–16.
234. Ситник К. М. Ноосфера: Міфи і реальність / К. М. Ситник // Вісник НАН України. – 2003. – № 5. – С. 45–53.
235. Сковорода Г. Книжечка про читання Святого письма, названа жінка Лотова / Г. Сковорода // Твори: у 2 т. – Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 480 с.
236. Сковорода Г. Тлумачення із Плутарха про тишу серця / Г. Сковорода // Твори: у 2 т. – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – К.: АТ «Обереги», 1994. – 527 с.
237. Сноу Ч. П. Две культуры / Ч. П. Сноу. – М.: Прогресс, 1973. – 142 с.
238. Сокирко А. Н. Кордоцентризм як ментальна детермінанта української філософської думки доби романтизму / А. Н. Сокирко // Вісник Черкаського університету. Вип. 190. Серія «Філософія». – Черкаси: Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2010. – С. 69-74.
239. Сохнич А. Найвищий пріоритет – екологічний / А. Сохнич // Науковий світ. – 2005. – № 10, жовтень. – С. 2–4.
240. Спенсер Г. Синтетическая философия / Г. Спенсер. – К.: Ника-Центр, 1997. – 512 с.
241. Стебаев И. В. Общая биогеосистемная экология / И. В. Стебаев и др. – Новосибирск: Наука, 1993. – 288 с.
242. Стёпин В. Общечеловеческое и классовое/ В. С. Стёпин и др. // Диалог. – 1990. – № 3. – С. 18–28.

243. Стёпин В. С. Наука / В. С. Стёпин // Новая философская энциклопедия: Философия : в 4 т. – М.: Мысль, 2001. – Т. 3. – С. 23–28.
244. Стёпин В. С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В. С. Стёпин, Л. Ф. Кузнецова– М.: ИФРАН, 1994. – 274 с.
245. Стёпин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации / В. С. Стёпин // Вопросы философии. – 1989. – № 10. – С. 3–18.
246. Стёпин В. С. Смена типов научной рациональности / В. С. Стёпин // Синергетика и психология: тексты. – Вып. 1: Методологические вопросы. – М.: Изд-во МГСУ «Союз», 1997. – С. 108–121.
247. Стёпин В. С. Теоретическое знание: структура, историческая эволюция / В. С. Стёпин. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 744 с.
248. Стражний А. С. Украинский менталитет / А. С. Стражний. – К.: Изд-во Подолина, 2008. – 384 с.
249. Суковата В. А. Культура як освіта та феноменологія іншого досвіду в двадцятому сторіччі / В. А. Суковата // Totallogy – XXI. – Вип. 7: Постнекласичні дослідження. – К.: ЦГО НАН України, 2001. – С. 192–204.
250. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1988. – 270 с.
251. Табачковський В. Гуманізм та проблема діалогу культур / В. Табачковський // Філософська думка. – 2001. – № 1. – С. 6–25.
252. Таранов С. Питання філософії освіти в матеріалах збірника Totallogy / С. Таранов // Філософія освіти. – 2006. – № 2 (4). – С. 289–293.
253. Тарасов Л. Діалектичний характер інноваційної освітньої технології «Екологія і розвиток» («Екологія та діалектика») / Л. В. Тарасов, Т. Б. Тарасова // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 171–178.
254. Тарасов Л. Зміна глобальної стратегії мислення і нова концепція шкільних підручників / Л. В. Тарасов, Т. Б. Тарасова // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 239–252.

255. Тарасов Л. Инновационный образовательный проект «Экология и развитие» как открытая саморазвивающаяся система / Л. В. Тарасов, Т. Б. Тарасова, Н. В. Кочубей // *Філософія освіти*. – 2006. – № 1. – С. 227–236.

256. Тарасов Л. В. Філософія, психологія, методика в контексті інноваційної технології «Екологія та розвиток» / Л. В. Тарасов, Т. Б. Тарасова // *Ідеї, реалії та перспективи освітніх інновацій: філософія, психологія, методика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 20 – 21 квітня 2006 р., м. Суми / Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти : у 2 ч. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – Ч.1. – С. 58–61.*

257. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. Вселенская месса / П. Тейяр де Шарден. – М.: Абрис-пресс, 2002. – 352 с.

258. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории / А. Дж. Тойнби. – М.: Прогресс; СПб.: Ювента, 1996. – 478 с.

259. Толочко П. Золотий міст між двома світами / П. Толочко // *Віче*. – 1997. – № 1. – С. 86–92.

260. Толстоухов А. В. Філософсько-світоглядні засади оптимального управління екологічною ситуацією в Україні: автореф. дис...канд. філос. наук / А. В. Толстоухов. – К., 1999. – 18 с.

261. Толстых В. И. Реформация духовная как ключевая проблема глобализации / В. И. Толстых // *Людина і культура в умовах глобалізації : зб. наук. статей*. – К.: Вид-во ПАРАПАН, 2003. – С. 5–13.

262. Уайт Л. Исторические корни нашего экологического кризиса / Л. Уайт // *Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности*. – М.: Прогресс, 1990. – 495 с.

263. Уиттекер Р. Сообщества и экосистемы / Р. Уиттекер. – М.: Прогресс, 1980. – 328 с.

264. Українка Л. Лист до М. П. Драгоманова від 09.11.1894 р. /*Леся Українка // Зібр. тв.: у 12 т.– К.: Наук. думка, 1978. – Т. 10. – 542 с.*

265. Урсул А. Д. Экологическая деятельность / А. Д. Урсул // *Философские науки*. – 1986. – № 1. – С. 35–42.

266. Ушинский К. Д. Собр. соч.: в 2 т. / К. Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1974. – Т. 1. – 584 с.

267. Фаддеев Е. Т. Научно-техническая революция и некоторые проблемы социальной экологии(к критике экологического финализма) / Е. Т. Фаддеев // Социальные проблемы экологии и современность. – М.: Мысль, 1978. – 320 с.

268. Фаддеев Е. Т. Проблема экологического производства / Е. Т. Фаддеев // Философские проблемы глобальной экологии. – М.: Наука, 1983. – С. 310–329.

269. Федотов А. П. Глобалистика: начала науки о современном мире: курс лекций / А. П. Федотов. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 224 с.

270. Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Фейерабенд. – М.: Прогресс, 1986. – 454 с.

271. Феофраст. Исследования о растениях / Феофраст. – М.: Изд-во АН СССР, 1951. – 591 с.

272. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.

273. Фомичёв А. Н. Проблема роли и взаимодействия социоэкологических факторов в футурологических концепциях экологического развития / А. Н. Фомичёв // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник 1999 / под ред. Д. М. Гвишиани, В.Н. Садовского и др. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 174–187.

274. Фомичёв А. Н. Экологические доминанты современной науки и проблема экологического образования / А. Н. Фомичёв // Экология, культура, образование: материалы к конференции. – М., 1989. – С. 184–188.

275. Франк С. Культура и религия / С. Франк // Философские науки. – 1992. – № 7. – С. 14–23.

276. Хайтун С. Д. Человечество на фоне универсальной эволюции: сценарии энергетического будущего / С. Д. Хайтун // Вопросы философии. – 2005. – № 11. – С. 90–105.

277. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини та її меж : навч. посіб. / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова. – К. : Наук. думка, 2000. – 273 с.

278. Хвильовий М. Памфлети / М. Хвильовий // Твори: у 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 1. – С. 420–650.
279. Хёсле В. Философия и экология / В. Хёсле. – М.: Наука, 1993. – 205 с.
280. Холодный Н. Г. Избранные труды / Н. Г. Холодный. – К.: Наук. думка, 1982. – 442 с.
281. Цехмистро И. З. Холистическая философия науки: учеб. пособ. / И. З. Цехмистро. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 364 с.
282. Цикин В. А. Ноосфера как саморазвивающаяся система / В. А. Цикин // Філософські науки. – Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – С. 34–39.
283. Цикин В. А. Теория самоорганизации – современная парадигма образования и формирования модели учителя / В. А. Цикин // Практична філософія. – 2003. – № 1 (7). – С. 174-182.
284. Цикін В. О. Синергетика та освіта: нові підходи: монографія / В. О. Цикін, О. В. Бріжатиий. – Суми: СумДПУ, 2005. – 276 с.
285. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – Брюссель, Мюнхен, Лондон, Нью-Йорк, Торонто: Вид-во Спілки Української Молоді, 1983. – 175 с.
286. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К.: Дніпро, 1992. – 350 с.
287. Шварц С. С. Экологические основы охраны биосферы / С. С. Шварц // Методологические основы исследования биосферы. – М.: Наука, 1975. – С. 99–114.
288. Швейцер А. Благоговение перед жизнью как основа этического микро- и жизнеутверждения / А. Швейцер // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М.: Наука, 1990. – С. 332–340.
289. Шевченко В. І. Концепція пізнання в українській філософії / В. І. Шевченко. – К.: Дніпро, 1993. – 340 с.
290. Шинкарук В. И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения / В. И. Шинкарук, А. И. Яценко. – К.: Политиздат Украины, 1984. – 255 с.

291. Экологическое образование и устойчивое развитие. – М.: ЮНИТИ, 1996. – 200 с.
292. Экологическое образование школьников. – М.: Педагогика, 1983. – 160 с.
293. Экологическое образование: концепции и технологии. – Волгоград: Экономический проект, 1996. – 350 с.
294. Юркевич П. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / П. Юркевич. – К.: Вид-во гуманітарної літератури «Абрис», 1993. – 416 с.
295. Ярмусь С. Кордоцентризм – підстава української духовності й філософії / С. Ярмусь // Збірник праць ювілейного конгресу у 1000-ліття хрещення Русь-України. – Мюнхен : УВУ, 1988–1989. – С. 402–415.
296. Ясперс К. Современная техника / К. Ясперс // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С.141–155.
297. Apel K. O. Kann der postkantische Standpunkt der Moralität noch einmal in substantielle Sittlichkeit «aufgehoben» werden / K. O. Apel // Kuhlmann W. (Hrsg.). Moralität und Sittlichkeit. – Frankfurt na. M., 1984. – 250 p.
298. Bell M. An Invitation to Environmental Sociology / M. Bell. – London: New Delhi, 1998. – 342 p.
299. Buhler D. In dubio contra projectum. Mensch und Natur im Spannungsfeld von Verstehen, Konstruieren, Verantworten / D. Buhler // Ethik für die Zukunft. Im Diskurs mit Hans Jonas. – München, 1994. – 278 p.
300. Bumke O. Der Arzt als Ursache Seelischer Störungen, Dt sch. med. Wschr, 1925. – 230 p.
301. Diez R. Foreword / R. Diez // King A., Schneider B. The First Global Revolution: a Report by the Council of the Club of Rome– Hochleither. – N. Y.: Pantheon Book, 1991. – P. IX–XIV.
302. Dobson A. The Green Political Thought / A. Dobson. – London; New York: Routledge, 1995. – 225 p.

303. Geoffroy Saint – Hilaire I. Histoire Naturelle Generale des Regnes Organiques / I. Geoffroy Saint – Hilaire. – Paris, 1859. – 523 p.

304. Gloger K. L. Die Abänderung der Vögel durch den Einfluss des Klimas / K. L. Gloger. – Breslau, 1833. – 320 s.

305. Goldim J. R. (2009). Revisiting the beginning of bioethics: The contribution of Fritz Jahr (1927) / J. R. Goldim. – *Perspect. Biol. Med.*, Sum. – P. 377–380.

306. Habermas J. Über Moralität und Sittlichkeit – Was macht eine Lebensform «rational»? / J. Habermas // Schndelbach H. (Hrsg.) *Rationalist.* – Frankfurt na. M., 1984. – S. 219.

307. Haeckel E. Die heutige Entwicklungslehre im Verhältnisse zur Gesamtwissenschaft. Vortrag in der ersten öffentlichen Sitzung der fünfzigsten Versammlung Deutscher Naturforscher und Aerzte zu München am 19 September 1877 / E. Haeckel. – Stuttgart, 1878. – 24 s.

308. Haeckel E. Generelle Morphologie der Organismen. Allgemeine Grundzüge der Organischen Formen – Wissenschaften, mechanisch begründet durch die von Charles Darwin reformierte Descendenz. – Theorie: 2 Bd. / E. Haeckel. – Berlin, 1866. – Bd I: Allgemeine Anatomie der Organismen. – 574 s.

309. Hoffmann Th. S. Philosophische. Physiologie / Th. S. Hoffmann. – Stuttgart, 2002. – 320 s.

310. La Mount Cole C. The Ecosphere / C. La Mount Cole // *Scientific American.* – 1958. – Vol. 198. – № 4. – P. 83–92.

311. Laszlo E. Introduction to system Philosophy / E. Laszlo. – N. Y., 1972. – P. 281.

312. Le cerveau n'est pas un ordinateur. Entretien avec Francisco Varela par Herve Kempf // *La Recherche.* Avril. – 1998. – № 308. – P. 110.

313. Le Roy E. L. Exgence idealiste et le fait d'evolution / E. L. Le Roy. – Paris, 1927. – 450 p.

314. Light A. Cotemporary environmental ethics: From metaethics to public philosophy / A. Light // *Metaphilosophy.* – Oxford (UK); Malden (MA), 2002. – Vol. 33, № 4. – P. 426–449.

315. Nicolas A. T. de. Introduction / ed. by A. T. de Nicolas // *Habits of mind*. – N. Y., 1989. – P. 3–70.
316. Potter V. R. *Bioethics – a Bridge to the Future* / V. R. Potter. – N. Y., 1969. – 182 p.
317. Potter V. R. *Bioethics: the science of survival* / V. R. Potter // *Perspectives in biology and medicine*. – 1970. – № 14 (1). – P. 127–153.
318. Sachs W. Introduction / ed. by : W. Sachs // *Global Ecology: A New Arena of Political Conflicts*. – New Jersey, 1993. – P. 2–20.
319. Samuelson W. G.A. *An introduction to philosophy in education* / W. G. Samuelson, F. A. Markowitz. – N. Y., 1988. – 190 p.
320. Sass H. M. (2007). Fritz Jahr's 1927 concept of bioethics / H. M. Sass. – *Kennedy Inst Ethics J*, 17(4), Dec. – P. 279–295.
321. *The deep ecology movement: An introductory anthology* / ed. by F. Drengson and Y. Inoue. – Berkeley, Calif.: North Atlantic Books, 1995. – XXVIII. – 293 p.
322. Valera F. *The Embodied Mind* / F. Valera, E. Thompson, E. Rosch. – Cambridge: The MIT Press, 1991. – 340 p.

МОНОГРАФІЯ

**ЕКОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ У НАУКОВОМУ ТА
ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ: СУЧАСНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Автор:

Книш Інна Василівна

*Наукові досягнення Автора монографії були також розглянуті
на міжнародному науковому конгресі
«Передові наукові дослідження і розробки як невід'ємна частина сучасного життя»
/ www.sworld.education / і рекомендовані для видання*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 13,37
Тираж 300 пр. Зам. №к17-3.

Видано:
КУПРІЄНКО СЕРГІЙ ВАСИЛЬОВИЧ
А/С 38, Одеса, 65001
e-mail: orgcom@sworld.education
www.sworld.education

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК-4298
*Видавець не несе відповідальності за достовірність
інформації та наукові результати, які надані у монографії*

ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня "Сору-Арт"
М. Запоріжжя

